



IOK/33/2017

16.8.2017

Oikeusministeriölle

Viite OM/1/559/2011

Asia Pohjoismainen saamelais sopimus

Oikeusministeriö on 18.5.2017 päivätyllä kirjeellä pyytänyt eri tahoja lausumaan Pohjoismaisen saamelais sopimuksen kansallisen voimaansaattamisen edellytyksiin liittyvistä seikoista.

Yleistä

Ihmisoikeuskeskus pitää tärkeänä, että Pohjoismainen saamelais sopimus saadaan voimaan vuosia kestäneiden neuvottelujen jälkeen. Sopimus on minimiehtoja määrittävä ja osin vallitsevaa tilaa selventävä. Se on tärkeä myös rajat ylittävän yhteistyön formalisoimiseksi.

Ongelmakohtia

Sopimustekstissä on kuitenkin kohtia, jotka eivät ole täysin ongelmattomia. Näitä ovat mm. itsemääräämisoikeutta, saamelais määritelmää ja saamelais käräjien äänestysluetteloja sekä maankäyttöoikeuksia koskevat artikkelit. Osittain ongelmat johtuvat epäselvästä muotoilusta, mikä mahdollistaa erilaisia tulkintoja ja mahdollisia oikeuksien heikennyksiä.

Näistä puutteista huolimatta Ihmisoikeuskeskus katsoo, että sopimuksen hyväksyminen olisi tärkeää. Saamelaiset Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa, riippumatta erilaisista tilanteistaan, hyötyisivät heidän oikeuksiaan koskevan keskustelun etenemisestä nykyisestä osittain pysähtyneestä tilanteesta.

Voimaansaattaminen ja tulkinta

Voimaansaattamisen yhteydessä tulisi selventää, mitä ovat ne "muut säännökset ja kansainväliset sitoumukset" joista johtuvia oikeuksia ei pohjoismaisella sopimuksella voida heikentää. Näitä ovat luonnollisesti Suomen ratifioimat tai muuten hyväksymät kansainväliset valtiosopimukset ja voimassa olevat kansalliset säädökset jotka määrittävät saamelaisten asemaa ja joiden puitteissa pohjoismaista saamelais sopimusta tulkitaan, tulevaisuuden kehitysmahdollisuudet huomioiden. Näihin kuuluu myös YK:n alkuperäiskansajulistus vuodelta 2007 (UNDRIP), johon kaikki pohjoismaat ovat sitoutuneet, vaikka asiakirja ei valtiosopimus olekaan. Täysin selvä muotoilu ei kuitenkaan ole.

Kansainvälisesti katsottuna alkuperäiskansojen oikeudet ovat edelleen kehittyvä oikeudenala, ja tulevan kehityksen mukaiset tulkinnat tulee olla mahdollisia myös nyt käsiteltävän sopimuksen osalta. Mikäli saamelaisilla on varaumia



sopimustekstiin, heille olisi annettava mahdollisuus julkituoda näkemyksensä yhteisessä julistuksessa sopimuksen voimaantulon yhteydessä sopimuksen liitteenä tai muutoin.

Kansainväliset suositukset

Ihmisoikeuskeskus haluaa kiinnittää oikeusministeriön huomiota kansainvälisten sopimusvalvontaelinten toistuvasti antamiin alkuperäiskansojen oikeuksia koskeviin suosituksiin ja tulkintoihin. Viimeisimmät näitä koskevat suositukset on annettu tänä vuonna CERD-sopimuksen täytäntöönpanon tarkastelun yhteydessä sekä UPR-prosessissa.

Yksi toistuvista suosituksien aiheista on ns. FPIC-periaatteen (Free Prior and Informed Consent) noudattaminen. Tällä hetkellä Suomessa ei ole yhtenäistä, kattavaa ja sitovasti säädelyä prosessia saamelaisten oikea-aikaisesta ja tehokkaasta kuulemisesta ja neuvotteluista. Valitettavan usein kuuleminen ja neuvottelut tapahtuvat vaikuttamisen kannalta joko liian myöhäisessä vaiheessa tai ei lainkaan. Toimivan säännönmukaisen ja järjestelmällisen prosessin luominen olisi ensiarvoisen tärkeää. Tämä loisi luottamusta ja edistäisi myös mahdollisten ristiriitaisuuksien ja epäluulon hälventämistä. Tämän osalta hiljattain julkaistussa, valtioneuvoston tilaamassa tutkimuksessa ”*Saamelaisten oikeuksien toteutuminen: kansainvälinen oikeusvertaileva tutkimus*” tätä on käsitelty laajasti, samoin kuin useita muita käsiteltävänä olevan sopimuksen ongelmakohtia.

Tähän liittyen tulisi huomioida jatkossa riittävien resurssien turvaaminen saamelaiskäräjille. Tällä hetkellä saamelaiskäräjillä ei ole tosiasiallisia mahdollisuuksia osallistua riittävässä laajuudessa kaikkiin heidän oikeuksiaan koskeviin prosesseihin, jotka vaativat asiantuntijalausuntoja. Tämä voi aiheuttaa oikeudenmenetyksiä ja osaltaan heikentää kuulemisprosessien merkityksellisyyttä.

Hyväksyttäessä uutta pohjoismaista sopimusta, tulisi huomioida myös ILO 169-sopimuksen ratifioinnin edellytykset mahdollisuuksien mukaan. Tällä hetkellä vain Norja on ratifioinut sopimuksen, mutta sekä Ruotsi että Suomi ovat saaneet ratifiointiin kehottavia suosituksia mm. useilta sopimusvalvontaelimiltä ja merkittäviltä alkuperäiskansaoikeuden asiantuntijoilta. Prosessia tulisi jatkaa ja pyrkiä kaikkia osapuolia kunnioittavaan ratkaisuun ilman turhia viivytyksiä.

Suomi on kansainvälisesti tunnettu vahvana alkuperäiskansojen oikeuksien tukijana ja edistäjänä. Kansallisen ja kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan koherenssin ja uskottavuuden sekä erityisesti saamelaisten oikeuksien toteutumisen näkökulmista olisi toivottavaa, että muutos näkyisi vähitellen myös saamelaisten arkipäivässä.

Sirpa Rautio
johtaja

Leena Leikas
asiantuntija